

„VAJHA AZ ÁLDOTT BÉKE MIHAMARABB ELÉRKEZNÉK...”

A Nagy Háború és a gyógypedagógiai intézetek

A címben szereplő idézet a nagy múltú váci siketintézet 1918-ban megjelent iskolai értesítőjében olvasható, és kiválóan érzékelteti, hogy a gyógypedagógiai intézeteket sem hagyta érintetlenül az első világháború.

A Nagy Háború magyarországi gazdaság- és társadalomtörténeti feldolgozása napjainkban is folyik. A világgégés hátsországra gyakorolt társadalmi hatása, a mindennapi életet befolyásoló tényezőinek feltárása a centenáriumi időszakban indult meg erőteljesebben. Az első világháború oktatástörténeti vonatkozásainak vizsgálata általában nagyobb időintervallumú művekben, illetve helytörténeti, iskolatörténeti kiadványokban szerepel.¹ Az kevésbé került megvilágításra, hogy az oktatási intézmények közül a speciális iskolák (korabeli nevükön gyógypedagógiai intézetek) milyen szerepet játszottak a háborús hátsország életében.²

A tanulmányban a gyógypedagógiai intézetek, köztük a siketintézetek hátsországbeli rendeltetése, működése, tanárainak és tanulóinak szerepe kerül ismertetésre a levéltári, illetve a sajtóforrások tükrében.

Történeti kontextus

A dualizmuskori Magyarországon az első világháború kitörése előtt 16 siketintézet működött, lefedve az ország egész területét.³ A siketiskolák felvételi körzeteit 1904-

¹ Ízelítő gyanánt a helytörténeti irodalomból: *Híres iskolák, neves pedagógusok. Az azonos címmel megrendezett nemzetközi iskolatörténeti konferencia előadásainak anyaga.* Szerk. Somorjai József. Tudományos Füzetek 10. Tatabánya, Esztergom, 1994. április 12–13. Tata, 1994.; *Egyesületek, iskolák, nemzetiségiek Nógrád vármegyében a 18–20. században.* Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 17. Salgótarján, 1990.; Degré Alajos – Simonffy Emil: *A zalaegerszegi Központi Elemi Iskola története 1690–1949.* Zalaegerszegi Füzetek I. Zalaegerszeg, 1975.; Hörcsik Richárd: *Az első világháború és a forradalom megpróbáltatásai.* In: Uő: *A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete 1800–1919.* Sárospatak–Miskolc, 1996, 148–151.; Gortva János: *A Pásztói Állami Polgári Fiúiskola szerepe a régió és a település életében 1895 és 1920 között.* http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/5372/1/159_188_Gortva.pdf (utolsó letöltés ideje: 2022. szeptember 13.).

² Szakály Ernő: *A siketek soproni általános iskolájának történetéből (1903–1988).* *Gyógypedagógia,* 1989. 65–69.

³ Cházár András Gömör megyei ügyvéd kezdeményezésére, I. Ferenc hathatós támogatásával, a Magyar Királyi Helytartótanács által elrendelt gyűjtés segítségével jött létre az első siketintézet Magyarországon 1802-ben, Vácon. A váci intézet mellett Liptószentmiklóson és Pozsonyban is

ben rögzítették, meghatározva, hogy mely megyék mely siketiskola körzetéhez tartoznak, de ez a szám még így is kevésnek bizonyult a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal által elrendelt népszámlálások⁴ felvett adataihoz viszonyítva. Például az 1900–1901. évi tanévben csak nyolc intézet állt rendelkezésre (Vácon, Budapesten kettő, Kecskeméten, Temesváron, Kaposváron, Aradon, illetve Kolozsváron), ahol összesen 494 (!) diák végzett. Országos szinten közel 4000 fő siket gyermek nem részesült semmiféle oktatásban.⁵ Az arány a további nyolc intézet (Eger, Debrecen, Körmöcbánya, Pozsony, Jolsva, Ungvár, Szeged, Sopron) létrehozását követően csak kismértékben csökkent.

A dualizmuskori siketoktatási rendszer létrejötte nagyban hozzájárult a többségi társadalom által lenézett, a társadalom szempontjából hasznavethetetlennek tartott siketek társadalmi mobilitásához, a velük kapcsolatos negatív attitűd pozitív irányú megváltozásához. Ezt a folyamatot erősítette a tanult siketek társadalmi önszerveződése (társaskörök, egyletek), az általuk kiadott folyóiratok (például *Siketnémák Közlönye*, *Siketnémák Zsebnaptára*), illetve az őket oktató siketintézeti tanárok pedagógiai szakmai folyóiratának megjelenése (*Magyar Siketnéma Oktatás*).⁶

A siketintézetek tanulmányi, személyi és adminisztratív ügyekben közvetlenül a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennhatósága és főfelügyelete alatt álltak. Onnan nyerték a rendeleteket és az utasításokat, illetve az intézetek közvetlenül oda intézték az elszámolásokat, a jelentéseket, a javaslatokat, és egyéb, a kormány hatáskörébe tartozó felterjesztéseket. A minisztérium számvevősege vizsgálta felül az intézetek összes számadását.

A tanári testület gyűléseiről felvett jegyzőkönyvek, s az órarend-tervezetek azonban az ügymenet egyszerűsítése céljából – az 1898–1899. tanévtől – a Gyógypedagógiai Országos Szaktanács⁷ útján kerültek felterjesztésre a minisztéri-

működtek siketiskolák, de ezek nem voltak hosszú életűek. A kiegyezés kora, illetve az 1900. évi felhívás hozta meg a látványos változást az állami, illetve törvényhatósági finanszírozású siketintézetek számában. Az intézetek működése először nem volt egységes az oktatási módszereket, a tanterveket és a tankönyveket illetően. Az egységes tantervet 1900-ban alkották meg és 1901-től lépett életbe. Lásd Szepessyné Judik Dorottya: *Oktatás és társadalmi mobilitás a siketek körében a dualizmuskori Magyarországon*. PhD-értekezés. Komárom–Salgótarján, 2022.; Szepessyné Judik Dorottya: *A hallássérült emberek magyarországi mozgalmának története nemzetközi kitekintéssel. A fogyatékosügy hazai és nemzetközi története*. Budapest, 2009. <https://mek.oszk.hu/09900/09972/09972.pdf> (utolsó letöltés ideje: 2022. szeptember 13.); *A Taigetosz árnyékában. Siketek és nagothallók képes története*. Szerk. Szepessyné Judik Dorottya. Budapest, 2009.

⁴ Závoti Józsefné: *A fogyatékosok demográfiai adatai a népszámlálás tükrében. Humántudományok – innováció – diverzitás*. Sopron, 2016, 147–162.

⁵ Klis Lajos: *Közérdekű tudnivalók siketnémákról. Siketnémák Közlönye*, 1901. 4. sz. 34–36.

⁶ *Magyar siketnéma oktatás bibliográfiája és adatgyűjteménye 1920 végéig*. Összeáll.: Borbély Sándor. Vác, 1924.

⁷ *A M. Kir. Kormány 1899. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Budapest, 1900, 166.

umhoz. Ez a tanács ellenőrizte a gyógypedagógiai intézetekben folyó oktatást, a tantestületi jegyzőkönyveket, jelentéseket, a küldöttek révén személyesen tett látogatást az intézetekben.⁸

Ha általánosan szeretnénk áttekinteni az iskolák helyzetét az első világháború idején, érdemes alapul venni „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről” szóló 1912. évi LXIII. törvénycikket. A nevezett törvény értelmében Magyarországon számos rendelet született, melyek segítségével kialakult a háborút kiszolgáló hátország működése is.⁹ A törvény újabb kiegészítése az iskolákkal is foglalkozott. Az 1915. évi XIII. törvénycikk 5. paragrafusa így rendelkezett: „A tanintézetek tanulmányi és vizsgarendjére, valamint a tanintézeti bizonyítványok kiadására nézve az illetékes miniszterek, amennyiben a háború következtében szükséges, rendkívüli intézkedéseket tehetnek és evégből a fennálló törvényektől eltérő könnyítéseket is állapíthatnak meg. Az ez alapon végzett tanulmányoknak és kiadott bizonyítványoknak képesítő ereje ugyanaz, mint a törvény értelmében végzett tanulmányoké és az ezek alapján kiadott bizonyítványoké. Az eddig tett intézkedések jóváhagyatnak.”¹⁰

1914 őszétől az iskolák épületei nagyrészt katonai elszállásolás vagy hadikórház céljára lettek igénybe véve. Többek között a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Rt. Salgótarjáni Kerületi Iskolaszéke jegyzőkönyve szerint 1914. október 1-től a salgótarjáni acélgyári iskolatermeket katonák elszállásolására foglalták le, ennél fogva a tanítás ott szünetelt. A Vasműhöz tartozó salgóbányai iskola tanítója hadba vonult, így oda az egyik acélgyári tanítót küldték ki, hogy „legalább ott zavartalanul folyhasson a tanítás”.¹¹

A vallás és közoktatásügyi miniszter 31.188/1916./VII.b. szám alatt kelt „a háborús emlékek gyűjtése és földolgozása tárgyában” kiadott körrendeletében olvashatunk az elemi iskolák tanulóinak és tanítóinak feladatairól. A tanító a nevelő-oktató munkájában „keresi az élettal való érintkezést és szoros kapcsolatot [...] oly feladatokat tűz a gyermek elé, melyek béke idején csak mint kivételek fordultak elő. [...] Szabadidejükben a gyermekek gyűjtenek: szederlevelet, csalánt, gyümölcsöt (vadon termőt), gyógynövényt, gombát, gubacsot, kalászt, fahulladékot, fémeket, vakoknak, rokkantaknak és árváknak adományokat, katonáknak karácsonyi aján-

⁸ HU-MNL-OL-K 506. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium. Gyógypedagógiai intézetek.] Az első világháború időszakát tekintve az állag nem teljes. Az 1867–1916 közötti időszakban keletkezett iratok a második világháború, illetve az 1956-os raktáregések során szinte teljesen megsemmisültek.

⁹ Galántai József: *Magyarország az első világháborúban*. Budapest, 2001, 113–114.

¹⁰ <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=91500013.TV&targetdate=&printTitle=1915.+%C3%A9vi+XIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (utolsó letöltés ideje: 2022. szeptember 12.).

¹¹ HU-MNL-NML-VI. 503. [Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára]. A Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű Rt. Salgótarjáni Kerületi Iskolaszék. 1914. évi jegyzőkönyv. 1914. október 1. 11. bejegyzés.

déket. Ezen kívül kötnek téli ruhát, varrnak és foltoznak fehéreneműt, tépést készítenek, árusítanak jelvényeket és érmeket [...].¹² Az itthon maradt tanítószemélyzet kiemelt munkát végzett azáltal, hogy több osztályt, és ezáltal több gyermeket tanított. Közigazgatási feladatokban vett részt: a népelelmezés irányításában szerepet vállalt, liszt- és kenyérjegyeket osztott, a hadisegélyek kiosztásában segédkezett, rokkantakat tanított, adományokat gyűjtött, hadi jelvényeket, érmeket árusított, illetve hadikölcsönt jegyzett.¹³

Az első világháború kitörése és annak következményei alól a siketintézetek és tanulói sem tudták kivonni magukat, az ugyanis súlyosan érintette az iskolák működését, sőt létüket is fenyegette.

A háború kitörésének fogadtatása a siketek körében

A szarajevói merénylet és az azt követően beállt háborús állapot felemás érzést váltott ki a siketek körében. Egyszerre érezték a fontos eseményekben való részvétel elvárt szükségességét és ennek ellenére a kényszerű kimaradást is. Ezt igen jól érzékelteti Klimkovics Emil írása a *Siketnémák Közlönyében*: „Látom a jókedvű behívottakkal telt vonatokat, melyek a határ felé viszik őket: mindig eszembe jutnak a siketnémák! Mi, kik itt kényszerülünk maradni és tétlenül nézni az eseményeket, nem lelkesedhetünk a lelkesedőkkel [...] Mindez azért van, mert a katonai szolgálatra alkalmatlanok vagyunk, siketek, némák...! Ez így nem lehet! Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy csak azért nem teljesíthetjük mi is a kötelességünket, mert a hallásunk hiányzik, ha egyéb bajunk nincsen is. Én nem úgy vélekedem! Mert a siketember is lehet jó katona, sőt lehet is. Az értelem és az ész nem hiányzik belőlünk sem, a testi épségünk nincs korlátozva, csak éppen a hallás hiányában szenvedünk. És ez tart bennünket vissza attól, hogy a tettek mezejére lépjünk. Úgy érzem, ez igazságtalanság.”¹⁴ Borbély Sándor, a váci siketintézet igazgatója válaszcikkében dicséretesnek tartotta Klimkovics Emil hozzáállását a háborúhoz, viszont felhívta a figyelmet arra is, hogy a háborúban veszélyes a hallás hiánya. Harcászati példákat sorol fel, hogy melyek azok a szituációk, melyekben nélkülözhetetlen a hallás. Legtöbb esetben a siketeket nem szándékozták besorozni katonának, a *Siketnémák Közlönye* számos alkalommal felhívta a figyelmet arra, hogy az illető mindig vigye magával az intézeti bizonyítványát, ugyanis a szájról olvasási képesség olyan színben tünteti fel az illetőt, mintha csak szimulálná a siketséget.¹⁵

¹² HU- MNL-KEML-VI. 501. [Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára]. Esztergom Vármegye Tanfelügyelőjének iratai, 646/1916. Lásd https://mnl.gov.hu/mnl/keml/iskolak_a_nagy_haboruban (utolsó letöltés ideje: 2022. szeptember 13.).

¹³ Uo.

¹⁴ Klimkovics Emil: A világháború. *Siketnémák Közlönye*, 1914. 9. sz. 71.

¹⁵ Borbély Sándor: Sorstársak! *Siketnémák Közlönye*, 1914. 10. sz. 78–79.; *Siketnémák Közlönye*, 1917. évi számai.

A megrázkódtatások kezdete – dr. Náray-Szabó Sándor halála

Az 1914–1915. tanévről kiadott siketiskolai értesítők általában hasonló tematika mentén kerültek kiadásra, és ebben a tanévben egyáltalában azonosak voltak: mindegyik megemlékezett dr. Náray-Szabó Sándorról.

A századforduló előtt dr. Náray-Szabó Sándor orvos jóvoltából a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban először irányult a fogyatékkal élőkre a figyelem, létrejött a Gyógypedagógiai Ügyosztály, ahol a fogyatékossgal élő gyermekek ügyeivel foglalkoztak. Ezt követően az 1899-ben létrehozott Gyógypedagógiai Országos Szaktanács jóvoltából a „siketnémák”, „vakok”, „hülyék”, „gyengeelméjűek”, „dadogók” és „hebegők” összes „emberbaráti intézményből” hivatalosan is gyógypedagógiai, és egyben közoktatási intézménnyé vált.¹⁶ Dr. Náray-Szabó Sándor államtitkár, a Gyógypedagógiai Országos Szaktanács elnöke szerint a fogyatékkal élők oktatását meg kell reformálni.¹⁷ Úgy gondolta, hogy a megfelelő tanárképzés, a szakkönyvek kiadása, a minden tekintetben kielégítő felszerelés szüksége, és az új intézetek, iskolák tervszerű fejlesztése igen fontos. A nevéhez fűződő eredmények miatt a siketek és a siketintézeti tanárok körében nagy megbecsülésnek örvendett. Az iskolai értesítők mind egyetértettek abban, hogy ő „*az első áldozata a magyar siketnéma oktatásügy részéről forrón szeretett hazánk igazságának diadaláért megindult eme hősi küzdelemnek*”.¹⁸ 1914. november 8-án hunyt el a műegyetemi hadi kórházban önkéntes orvosi munkája következtében szerzett fertőzés következményeként.

A háborús tanévek a siketintézetekben

1914 őszen és telén nyilvánvalóvá vált az általános mozgósítás következménye az iskolákban: a hadba vonult tanárok miatt bekövetkezett létszámcsökkentés következtében a tanítást sok esetben át kellett szervezni. A háború másik hozadéka a katonai alakulatok elszállásolása, illetve a hadikórházak létrejötte volt. Ez sok esetben a siketiskolákat célozta meg.

A siket tanulók ezt Budapesten rögtön érzékelték. A Keleti pályaudvar szomszédságában fekvő siketintézet 1914–1915. tanévi iskolaértesítőjében olvashatjuk: „*Az általános mozgósításkor azonnal 5 emberünknek kellett a katonasághoz bevonulnia, 2 emberünk pedig külföldi tanulmányútja közben Franciaországban rekedt, s az ottani internáltak közé vettetett. És számítani kellett azzal az eshetőséggel is, hogy időközben itthon maradt férjaink sorából is egyeseket még el fog vonni tőlünk*

¹⁶ Gordosné Szabó Anna: *A magyar gyógypedagógus-képzés története*. Budapest, 2000, 7.

¹⁷ Hatos György: Náray-Szabó Sándor emlékezete halálának századik évfordulóján. *Gyógypedagógiai Szemle*, 2015. 1. sz. 69–81.

¹⁸ *A Siketnémák Magyar Királyi Állami Intézete értesítője 1914–1915. tanévről*. Budapest, 1915. 1. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) E 147.

a katonaság, ami tényleg el is következett. A tanévet szeptemberben megnyitni lehetetlennek mutatkozott, mivel akkor még nem volt elegendő tanárunk a tanítások viszonylagos zavartalanságának biztosítására sem. Aztán ezeken felül minden pillanatban ki voltunk téve annak az eshetőségnek is, hogy a Keleti pályaudvar közvetlen szomszédságában, tehát a legalkalmasabb helyen fekvő megfelelő helyiségekkel bíró intézetünk kórházi, vagy más katonai célokra fog felhasználtatni. [...] Az első izgalmas időkben beállott forgalmi zavarok, az életviszonyok hirtelen drágulása, s az egyes családok kereteiben beállott változások mind-mind bölcs óvatosságra intették igazgatóságunkat a tanév megkezdését illetően, mert hiszen akkor még azzal sem lehattunk tisztában, várjon a vidéki szülők ennyi bizonytalanság közepette felmerik-e hozni gyermekeiket az intézetbe?”¹⁹

Végül a nevezett intézet nem lett kórház, illetve a katonák elszállásolására nem szolgált. Ugyanakkor a tanítást csak 1915. január 2-án kezdték meg a háborús tanév összevont órarendje alapján. A tanárhiány miatt az első osztályok kivételével az eddigi párhuzamos osztályokat egy-egy megfelelő osztállyá vonták össze. A gyakorlati órákat nem tartották meg.

A szintén Budapesten működő Izraelita Siketnémák Országos Intézete rosszabul járt. A M. Kir. Honvédelmi Minisztérium ugyanis 1914. szeptember 1-jén a budapesti izraelita hitközséghez, és a siketintézet felügyelőbizottságához intézett leiratában az intézet épületének honvéd hadikórház céljaira való átengedését kérte. Már ezt megelőzőleg néhány héten keresztül bevonuló népfölkelők voltak elszállásolva az intézet helyiségeiben. Így átengedésre került az épület az összes berendezéssel együtt. A kórház Bethlen-téri hadikórház néven 1914. október 19-én nyílt meg, 11 kórterem került berendezésre 304 ágygal. Az intézet 1916. április 8-ig működött hadikórházként. A tanítás 1916 szeptemberében újraindult, azonban szembesülni kellett a tanerőhiánnyal. Itt is összevont osztályokban folyt az oktatás.²⁰

Az 1903 őszén megnyitott soproni siketiskolát sem kímélte az augusztus 1-i mozgósítás. Az 1914–1915. tanévi iskolaértesítő tanúsága szerint az egész épületet lefoglalták katonai elszállásolás céljára. Az intézmény augusztus 15-ig a 18. honvéd gyalogezrednek adott hajlékot. Azok bevonulása után az üres épületet hadikórházzá alakították. Először a Vöröskereszt 50 ágyas kórházat állított fel, majd tartalék-kórház lett, ahová az első sebesültek már 1914. szeptember 15-én megérkeztek. Ezt látva a városháza a városi intézményként működő iskola számára öt helyiséget bocsátott rendelkezésre és ezáltal a tanévet október 1-én nyitották meg. A tanítás 1915. június 18-ig zavartalanul folyt.²¹ A soproni siketintézet 86407/1915. számú, a Szaktanácsnak felküldött jelentésében jelezte, hogy a mozgósítás miatt a tantes-

¹⁹ Uo. 24–25.

²⁰ *Izraelita Siketnémák Országos Intézete jubileumi jelentése 40 éves fennállása alkalmából.* Budapest, 1917, 10–11.

²¹ *A Siketnémák sopronvármegyei és sopronvárosi államilag segélyezett intézetének XI-dik értesítője az 1914–1915. iskolai évről.* Közli: Völker József. Sopron, 1915, 2–5. OPKM E 1656.

tület 9 tagjából 6 főnek be kellett vonulnia, ennek következtében a tanítást az 1914–1915. tanévben 3 rendes tanárral és kettő, a katonaságtól szabadságolt tanárral tudta megoldani. A jelentés kitért a siketintézetből kialakított hadikórházban tapasztalt zsúfoltságra: az eredetileg 200 főre tervezett intézményben 1500 személyt ápoltak.²²

Kecskeméten a M. Kir. Honvédelmi Minisztériumtól 1914. július 29-én kapták az értesítést, hogy a siketintézetből 48 órán belül minden ingóságot szállítsanak el, mivel az épület augusztus 2-tól hadikórházként működik. A szoros határidő miatt minden rendszer nélkül került elszállításra a siketiskola szertára, könyvtára a helyi polgári iskola nagytermébe, a bútorok pedig a város egyik „színhelyiségébe” kerültek. Végül a Kecskeméti Közgazdasági Bank biztosított az intézet számára két termet, illetve dr. Egressi Lajos, menhelyi gyermekorvos ugyanazon épületben még két termet biztosított a siket tanulók számára.²³

1914 októberében kezdődött a tanítás Aradon, Kolozsváron, Egerben, Kecskeméten. Novembertől járhattak a gyerekek iskolába Temesváron, Körmöcbányán, Pozsonyban. Jolsván csak 1915 januárjától mehettek az intézetükbe a tanulók. Teljesen bizonytalan volt, hogy az ungvári iskolába mikortól járhatnak tanulni a diákok.²⁴ A következő tanévben is voltak csúszások, a pozsonyi siketiskola 1915. november 20-tól tudta fogadni a siket tanulókat. A pozsonyi siketintézet felügyelőbizottsága már 1916. január 19-én kelt, a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz írt folyamodványában kérte az épületük visszajuttatását, hogy a következő tanévet már ott kezdhessék meg a siket növendékek.²⁵

A Heves vármegyei állami siketintézetben, Egerben az első háborús tanév 1914. október 1-én, három tanerővel, 4 osztállyal kezdődött. Az 1915. április 19-én kelt levelében a Heves vármegyei alispán azzal a kéréssel fordult a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, hogy a tanévet 1915. május 15-én lezárhassa. Indoklásában a háború kitörése előtt megállapított költségvetés elégtelenségére, a megnövekedett kiadásokra, a város közélélmzési nehézségeire hivatkozott.²⁶ Mlinkó István, az egri siketintézet igazgatója a *Magyar Siketnéma Oktatásnak* küldött tájékoztatójában is erre hivatkozott az 1915. május 22-én megvalósult tanévzárás kapcsán: „az élelem oly kevés és méregdrága, hogy lehetetlen volt őket tovább itt tartani. A munkaerőre is szükség van a falvakban.”²⁷

²² HU-MNL-OL-K 506. 4-86407/1915. (1. cs.).

²³ Egri Főegyházmegyei Levéltár. Archivum Novum. III. Acta meritorum. Surdomutorum et caecorum instituta 1804–1923. 1397/1915.

²⁴ Borbély Sándor: Sorstársak. *Siketnémák Közlönye*, 1914. 10. sz. 80.

²⁵ HU-MNL-OL-K 506 4-89301/1916. (1. cs.).

²⁶ HU-MNL-OL-K 506 4-12867/1916. (1. cs.).

²⁷ Háború és mi. *Magyar Siketnéma Oktatás*, 1915. 6–10. sz. 88.

Az 1904-ben létesült, Ungváron működő siketintézet közvetlenül megtapasztalta a háború igazi arcát, amikor a várostól alig 47 km-re fekvő Révhely községbe betörték az orosz csapatok, akik 1914. szeptember 25-én az Uzsoki-hágón át nyomultak be Magyarországra. Az ungvári intézet azon 12 növendékét, akik árvák voltak, vagy szüleiket a háború mindenüktől megfosztotta, Debrecenbe küldték 1914. október 29-én. A tanulók 1915. március 6-án térhettek vissza Ungvárra, ahol szembesültek azzal, hogy az iskolaépület katonai célra lefoglaltatott. Ebből néhány helyiség csak 1915. november 20-tól került vissza. Az ungvári tanári kar 9 tagjából 8 fő vonult be a mozgósításkor.²⁸

Itt már érdemes az 1897. évi statisztikai törvény által előírt kormányjelentésekre is utalnunk. Ezek az 1898 és 1941 közötti időszakot ölelik fel. Minisztériumonként ismertetik az adott éves tevékenységet, így átfogva az államigazgatás és a gazdasági, társadalmi élet valamennyi területét. Ebből adódóan alapvető forrást jelentenek az ország közállapotainak tanulmányozásához. Esetünkben a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium siketintézetekre vonatkozó jelentéseiről van szó.

Az 1915–1918. évi, összevont kormányjelentés szerint a siketintézetek közül a háború alatt 8 intézet és 2 foglalkoztató működött. A megcsappant tanári létszám miatt csökkenteni kellett a növendéklétszámot is, amely a háború alatt a „békeidőkre” jellemző átlagos évi 1220-as létszámot érte el. Emelni kellett a tanárok heti kötelező óraszámát. A háborúban megsiketült, megnémult katonák beszédtanítása céljából Budapesten, Kolozsváron, Debrecenben és Temesváron megfelelő tanfolyam indult.

Ugyancsak az összevont kormányjelentés szerint megnehezítette a gyógypedagógiai intézetek működését azon körülmény, hogy mindjárt a háború kezdetén 99 tanerő (75 a siket, 10 a vakok és 14 a szellemi fogyatékosok intézeteitől), valamint 15 gyógypedagógiai hallgató vonult be katonai szolgálatra. Az intézetek közül kórház céljaira lettek igénybe véve a siketek temesvári, jolsvai, ungvári, pozsonyi, körmöcbányai, kecskeméti, soproni, valamint a budapesti izraelita, továbbá a vakok budapesti országos és az ifjú vakok szombathelyi és szegedi intézetei.²⁹

A siketintézetek által kiadott értesítők név szerint közzétették azon tanárokat, akik katonai szolgálatot teljesítenek. Többek között Bárczi Gusztávról, a budapesti siketintézet tanáráról megtudjuk, hogy 1914. augusztus 1-től kezdve teljesített katonai szolgálatot, több ütközetben megsebesült. Folyamatosan közölték és pontosították a bevonult tanárokról szóló információkat. A hadifogságba esett tanerők esetében pedig a hadifogolytábor helyét, illetve a postai elérhetőséget is közzétették az értesítőkben, ahogyan azt olvashatjuk a budapesti siketiskola 1915–1916. tanévi

²⁸ Egri Főegyházmegyei Levéltár. Archivum Novum. III. Acta meritorum. Surdomutorum et caecorum instituta 1804–1923. 140/1916.

²⁹ A M. Kir. Kormány 1915–1918. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv 1915–1918. Budapest, 1924, 131.

értesítőjében is. Többek között Benedek Ábrahám izraelita hitoktatónál, aki tizedes volt a 20. honvéd gyalog hadosztály törzsszázadánál és a tábori postaszáma 14. volt. Bründl Ödön és Michels Fülöp tanárok az első világháború kitörésekor Franciaországban voltak együtt tanulmányúton, ott rekedtek és kerültek internálásra. Bründl Ödön Dél-Franciaországban, Villefranche-de-Rouergue-ben, illetve Michels Fülöp pedig ellenkezőleg Északnyugat-Franciaországban, Plouneventerben volt hadifogságban. Sorsuk nem változott az 1915–1916. évi budapesti siketiskolai értesítő tanúsága szerint, a címük is ugyanaz maradt.³⁰

A váci intézet értesítője szerint az 1915–1916. tanévben már nyolc pedagógus hiányzott a 22 fős tanári karból. A tájékoztató szerint a katonai szolgálatra bevonult pedagógusok hiánya „felette nehézé tette az intézeti munkálkodást”.³¹ Szegeden, 1915-ben a siketintézet épületének egy részét a katonaság foglalta le (II. honv. ker. utásztanfolyam), négy terem pedig Szeged alsó-városi és mórasi községi elemi iskolának lett átengedve. A fennmaradt helységek csekély száma és a tanerőhiány azonban itt is érezte a negatív hatását a tanítás során. Kőrmöcbányán, 1915-ben az intézet egy része hadikórház volt, az emeleten csak öt szobában folytatható a tanítás.³²

1916 őszén vontatottan indult újra az oktatás. Vácon a háborús állapot miatt a növendékeket szokatlanul lassan hozták be. Több növendék szülője gazdasági okokból október 1-ig kért halasztást gyermeke számára. A románok 1916. augusztus 27-i hadba lépését követően megindult offenzíva következményeként az Erdélyből menekült magyarok közül 1300-an Vácra kerültek, ahol a váci intézet igazgatója, Borbély Sándor négy tantermet ajánlott fel és rendeztetett be. Ilyen módon négy székely család kapott hajlékot a váci siketintézetben. Kolozsváron a katonai hatóság 1916. augusztus 10-én lefoglalta az intézet összes, úgy iskolai, mint internátusi helyiségeit az V. honvéd kerület tiszti iskolája részére. Ebből adódóan Kolozsváron a tanév megnyitása bizonytalan időre elhalasztott.³³ A tiszti iskola távozása után az épületet az erdélyi menekültek rendelkezésére bocsátották, ami 503 fő menekült elszállásolását jelentette.³⁴

Kecskeméten is hasonló volt a helyzet, mint Vácon. A felsőbb osztályú növendékek közül kevesen jelentkeztek a tanévnyitáskor, ugyanis szüleik a mezőgazda-

³⁰ A Siketnémák Magyar Királyi Állami Intézete értesítője 1915–1916. tanévről. Budapest, 1916, 13. OPKM E 147.

³¹ A Siketnémák Váci Kir. Orsz. Intézetének értesítője. Az 1915–1916. és 1916–1917. iskolai évről. Vác, 1917, 61. OPKM E 1712.

³² Háború és mi. Magyar Siketnéma Oktatás, 1915. 6–10. sz. 89.

³³ Háború és mi. Magyar Siketnéma Oktatás, 1916. 7–10. sz. 123.

³⁴ HU-MNL-OL-K 506. 7-144911/1916. (2. cs.).

sági munkák miatt otthon tartották őket s azoknak egy része is, akik visszamentek az intézetbe, az őszi munkák miatt szabadságot kértek az igazgatóságtól.³⁵

Debrecenben a siketintézet 1916 őszén az erdélyi menekültek ellátása végett az Erdélyből menekült kórházak részére lett lefoglalva.³⁶ A siketiskola ideiglenesen a kereskedelmi iskola ebből a célból átengedett tornatermébe, pincéhelyiségébe hurcolkodott és az intézet felszerelése, berendezése az épület padlására került összezsúfolva. A megváltozott viszonyokhoz igazodva az órarendet is módosítani kellett. Az elméleti tárgyakat a délutáni sötét órákban – lámpa mellett – voltak kénytelenek tanítani, a többi tárgy tanítása pedig – a pincében – a délelőtti órákban folyt.³⁷

Az 1918-ban kiadott *Siketnémák Zsebnaptára* külön fejezettel adózott a hősi halált halt tanárok emlékezetének. Sándor Szilveszter, az ungvári siketintézet tanára az első szerbiai offenzíva során esett hadifogságba, és mint hadifogoly hunyt el a prokopljei fogolytáborban 1915. február 28-án. Emmer István, a jolsvai intézet igazgatója, a 72. gyalogezred zászlósa, 1917. július 26-án az olasz fronton esett el. Selényi Miklós tanárjelölt, önkéntes szakaszvezető 1915. május 20-án halt hősi halált Galíciában, Pető János, a kaposvári siketintézet tanára, a cs. és kir. 52. gyalogezred tizedeseként esett el szintén Galíciában 1915. augusztus 27-én.³⁸

Nemcsak tanárhiánnyal, hanem növendékhiánnyal is szembesülni kellett. Az intézetek növendéklétszáma a háborús években mintegy 50%-kal csökkent.³⁹ Például az ungvári siketintézetnél a tanulói létszám az utolsó békebeli tanévben 89 fő volt, az 1914–1915. tanévben 29, az 1915–1916. tanévben 48, az 1916–1917. tanévben 53 növendék került felvételre. Ehhez viszonyítható, hogy a körzethez tartozó megyékben az 1910. évi népszámlálás adatai szerint 2675 fő siket élt, melyek közül 724 fő (!) volt tanköteles korú.⁴⁰ A változó létszámhoz az is hozzájárult, hogy az intézet körzetébe tartozó megyék haditerületté váltak, a növendékek nem tudtak eljutni Ungvárra.⁴¹

Nemcsak a tanárhiány és a tanulói létszám csökkenése, hanem a hátországbeli ellátási nehézségek és az időjárás is befolyásolták a siketiskolák működését: Vácon „*nagyobb rendzavarást okozott az 1917. év eleji szigorú és tartós tél. A beszerzett*

³⁵ Háború és mi. *Magyar Siketnéma Oktatás*, 1916. 7–10. sz. 125.

³⁶ HU-MNL-OL-K 506 7-139157/1916. (2. cs.).

³⁷ Háború és mi. *Magyar Siketnéma Oktatás*, 1916. 7–10. sz. 126–127.

³⁸ <https://katonahoseink.militaria.hu/> (utolsó letöltés 2022. 09. 13.); *Siketnémák Zsebnaptára*. Szerk.: Györgyfy Ákos, Szentgyörgyi Gusztáv. 1918, 60–61.

³⁹ *A M. Kir. Kormány 1915–1918. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv 1915–1918*. Bp., 1924, 131.

⁴⁰ *A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. A népesség részletes leírása*. 3. köt. Budapest, Magyar Kir. Központi Hivatal, 1907, 734–735.; *Siketnémák Zsebnaptára*. Szerk.: Györgyfy Ákos, Szentgyörgyi Gusztáv. 1918, 52.

⁴¹ HU-MNL-OL-K 506 7-155468/1918. (2. cs.).

szénmennyiség a normális téli viszonyok között elég lett volna, de a nagyban leszállott hőmérséklet fokozottabb mértékben fogyasztotta a fűtőanyagot, úgyhogy febr. 18-án hűjával lettünk ennek is. Csak annyit lehetett megmenteni, hogy az internátusi helyiségeket lehetett fűteni. Újabb beszerzésről a közlekedési viszonyok és a megcsappant készlethiány miatt gondoskodni nem lehetett. Így az osztályokat az internátusi helyiségekbe, az ebédlőkbe és a játszótermekbe kettesével-hármasával elosztva kisebb mérvű tanítást lehetett végezni. Azonban a tavasz sem hozott enyhülést, ugyanis a zord időjárás miatt volt, amikor szünetelt a tanítás.⁴² A tanulók étkezésében annyiban mutatkozott meg a háború közéletre gyakorolt hatása, hogy egyhangúvá vált az étrend. Ennek ellensúlyozására Vácon az úgynevezett kézügyességi (slöjd) gyakorlatok helyett kertészeti és kisebb gazdasági munkákat végeztek a tanulók, ezzel is változatosabbá, gazdagabbá téve az egysíkú, minőségében rosszabb táplálkozást.⁴³ Ugyancsak ezt a célt szolgálta a váci intézet kezdeményezése a M. Kir. Földművelésügyi Minisztériumnál. Az iskola kapott egy úgynevezett „iskolaméhest”, melynek elsődleges célja a siket tanulók számára a méhészeti ismeretek elsajátítása, a másodlagos cél pedig az étrend feljavítása volt.⁴⁴

Siket tanulóként a hátszágban

A siketiskolák tantervének szerves részét képezte a beszédtanítás. Ennek fontos alkotóeleme volt az úgynevezett beszédkör. Lett József kecskeméti intézetigazgató beszédtanításról szóló, 1917-ben megjelent cikke alapján megállapítható, hogy a siket tanulók aktívan foglalkoztak a világháborúval. A „beszédkörök” sokféle témát öleltek fel kérdés-felelet formájában: érintették az aktuális állapotot. 1917-ben többek között szeptemberben a bemutatkozásról, októberben a háborúról, novemberben az őszi mezőgazdasági munkákról, decemberben az ismerősökről, az erdélyi menekültekről, januárban a karácsonyról, a katonák szenvedéseiről, megsegítéséről, februárban a piaci életről, a vásárlásról, márciusban a március 15-i ünnepségről, áprilisban a tavaszi mezőgazdasági munkákról, haszonállatokról szóltak.⁴⁵

A siketintézetek a diákokat a tanításon kívül bevonták a hadi jótékonyági és gyűjtő munkálatokba is. Vácon az intézet tanulói a Vác környéki erdőkben a katonák számára, ahol lehetett, gyűjtöttek szederleveleket, csalánt, vadgesztenyét, szilva- és barackmagokat.⁴⁶

⁴² A Siketnémák Váci Kir. Orsz. Intézetének értesítője. Az 1915–1916. és 1916–1917. iskolai évről. Vác, 1917, 61. OPKM E 1712.

⁴³ Uo. 62.

⁴⁴ Uo. 65.

⁴⁵ Lett József: Részletes tananyagbeosztás a siketnéma-int. IV. oszt. számára. Magyar Siketnéma Oktatás, 1917. 1–3. sz. 22–35.

⁴⁶ A Siketnémák Váci Kir. Orsz. Intézetének értesítője. Az 1915–1916. és 1916–1917. iskolai évről. Vác, 1917, 63. OPKM E 1712.

A budapesti siketintézet tanulói, figyelembe véve a beszédkészségüket, az alábbi felhívással járva, buzdítottak hadikölcsön-jegyzésre: „*Én is magyar vagyok. Én is szeretnék segíteni a magyar katonákon. Az igazgató úr és az osztályfőnök urak azt mondták nekem, pénzzel lehet legjobban segíteni a hazán és a katonákon. [...] Ha volna pénzem, szeretném mind kölcsönadni a hazának.*”⁴⁷

A pozsonyi siketintézet 89301/1916. sz. alatt a Gyógypedagógiai Országos Szaktanácsnak felküldött jelentése szerint a lánynövendékek a kézimunka órákon hadfelszerelési cikkeket készítenek és a szükséges anyagot az „*Orsolya zárda útján szerzik be*”. Illetve azzal a kéréssel fordultak a tanácshoz, hogy az engedélyezze, hogy – a hadfelszerelések mihamarabbi elkészülése végett – a kézimunka órák egymás után következzenek.⁴⁸ A kecskeméti intézet növendékei is az első és második háborús tanévben „*ér- és térdmelegítőket, valamint hősapkákat kötöttek a város közönsége által e célra adományozott pamutból*”.⁴⁹ Körmöcbányán, illetve Vácon 1916 májusában a tanulók adományt gyűjtöttek maguk között az elpusztult „*Kárpáti falvak javára*”.⁵⁰

Ha nem is a harctéren, de a gazdaságban is kiemelt szerep juthatna az érzékesszervi fogyatékosoknak, különösen a siketeknek – jelent meg a *Pesti Hírlap* hasábjain. A cikk írója, Szobolovszky István siketintézeti tanár szerint szakavatott irányítás mellett a siketekkel pótolni lehet a hadba vonult épérzékű férfiak munkaerejét, és tapasztalatot is szerezhetnek a háború utáni időszakra a mezőgazdaságban, a kertészetben és a szőlészetben.⁵¹

A siketek hátországi szerepének további erősítésére felvetődött a pályaválasztás témája is. A háborús időkben milyen pályát válasszanak maguknak a siket tanulók? Ezt a kérdést járja körbe a *Siketnémák Közlönye* egy cikke *A háborúnak tanulsága – Iparossá legyen a siketnéma vagy művészé?* címmel. Az írásban az iparosság mellett teszik le a voksot: „*hogy a siketnéma iparossá legyen, az nemzetgazdasági szempontból igen kívánatos*”. Ennek ösztönzésére a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium gazdasági iskolák létrehozását rendelte el a siketnémák intézeteiben. Debrecenben, 1916. szeptember 1-én nyitotta meg a kapuit azzal a céllal, hogy „*okszerűen gazdálkodni tudó kisgazdákat*” képezzen ki. Azonban nemcsak az oktatási nehézségek, hanem a kötelező elszállásolás miatt is problémás volt a tanítás. A gyerekeket családoknál helyezték el, ahol a szállásadókhoz hasonlóan gyakran éheztek, ezért lopásra és koldulásra kényszerültek. Végül 1916 őszén, Debrecenben

⁴⁷ HU-MNL-OL-K 506 7-51629/1916. (2. cs.).

⁴⁸ HU-MNL-OL-K 506 4-83901/1915. (1. cs.).

⁴⁹ Egri Főegyházmegyei Levéltár. Archivum Novum. III. Acta meritorum. Surdomutorum et caecorum instituta 1804–1923.1397/1915.

⁵⁰ *Siketnémák Képes Lapja*, 1916. 10. sz. 3.

⁵¹ Szobolovszky István: A siketnémák és a gazdasági munka. *Pesti Hírlap*, 1915. 83. sz. 10.

az intézet a menekülő erdélyiek előtt megnyitotta kapuit, ennél fogva a gazdasági iskola működése megszűnt.⁵²

A siketintézetbe járó, kolduló, kéregető siket gyermekek jelenléte országosan jellemző volt. A Szegeden működő siketintézet felhívást is intézett a kéregető siket gyermekek ügyében: *„Tudomásunkra jutott, hogy városunkban lakó egyes siketnéma gyermekek kéregetnek. Mivel intézetünk nem koldusokat, hanem jóra való munkásokat kíván nevelni, és mivel az intézet különben is gondoskodik minden egyes siketnéma gyermekről, fölkérünk minden jóérezsű egyént, hogy ne adjanak a kéregető siketnémáknak sem pénzt, sem ennivalót. A gyermekek legtöbbször le tudja írni a nevét, és hálás köszönettel vesszük, hogy ha levelezőlapon vagy telefonon a kéregetők nevét az igazgatósággal közlik.”*⁵³

A Nagy Háború vége felé

Sopronban a siketintézeti tanárok 1918 augusztusában szembesültek a hadikórház céljára átadott épületük állapotával. Szerintük az *„a legsivárabb pusztulás képét mutatta. Nem volt az épületnek olyan része, amelyben kár nem esett volna. A padlózat minden teremben feltöredezve, a falak megrongálva, a bútortárgyak összetöredezve és se szeri, se száma a tört ablakoknak”*.⁵⁴ Kérésükre a katonaság próbálta helyreállítani a létesítményt, kevés sikerrel. Ugyan az ablakokat megcsinálták, felületesen lemeszelték a falakat, és rovarirtást végeztek az épületben. Csak szeptember végére tudták a feltétlenül szükséges helyiségeket valamelyest használható állapotba hozni. Októbertől indult a tanév, azonban a növendékek száma nem közelítette meg a „békeidők” létszámát. A csökkenés anyagi okokra vezethető vissza. Sem a nagy részben szerény jövedelemmel rendelkező szülők, sem az intézet nem tudtak olyan anyagi áldozatot hozni, hogy több gyermek felvétele lett volna biztosítható. Az eltartásért először havi 50 koronát, majd áprilistól havi 70 koronát kellett fizetni egy-egy tanuló után. A fegyelem is meglazult és egyik-másik gyermek, az iskolán kívül nem lévén szigorú felügyelet alatt, csavargásra adta magát. Az iskolai értesítő kiemelte azt is, hogyan *„befolyásolta immár három év óta munkánk rendjét, menetét, eredményét a növendékek hiányos táplálkozása és sok esetben ruhahiánya is”*. Kényszerű szünet volt 1918. október 11-től november 8-ig a spanyolnátha-járvány miatt, majd december 20-tól 1919. január 15-ig a szénhiány miatt.

Végezetül *„a tantestület a megbolygatott rend, a lázas, beteges közállapotok dacára igyekezett oktató-nevelő feladatát teljesíteni, de a sok nyugtalanító, a gyer-*

⁵² A háborúnak tanulsága – Iparossá legyen a siketnéma vagy művésszé? *Siketnémák Közlönye*, 1916. 1. sz. 2–3.

⁵³ Kéregető siketnémák. *Szeged és Vidéke*, 1917. 11. sz. 1917. január 13. 4.

⁵⁴ *A Siketnémák sopronvármegyei és sopronvárosi államilag segélyezett intézetének értesítője az 1918–1919., 1919–1920., 1920–1921. iskolai évről*. Közli: Völker József. Sopron, 1921, 3. OPKM E 1656.

mekeket, a tantestületet zavaró, lelki szenvedést okozó körülmény miatt jó eredményről szó sem lehetett. Azt azonban jó lélekkel mondhatom, hogy a testületi, kollegiális élet a súlyos idők megpróbáltatásai közepette sem kapott csorbát, nem zavarta meg semmiféle vonatkozásban a belső életet.”⁵⁵

A *Magyar Siketnéma Oktatás* 1918. évi 4–9. összevont számában *Háború és mi* címmel egyfajta körképet tett közzé a siketintézetekről. A budapesti siketintézet – a magyar kormány, a diplomácia és a Vöröskereszt intervenciójának segítségével – akciót indított az internált tanárok érdekében, ugyanis orosz hadifogságból még egy tanár sem tért vissza. A budapesti intézetben a „siketnéma és hibásbeszédű katonák iskolája” harmadik tanfolyamát fejezte be 1918 augusztusa folyamán. A tanfolyamot végeztek, gyógypedagógiai és orvosi vizsgálat után „kellő beosztást nyertek”.⁵⁶ Pozsonyban az intézet még mindig katonai kórház volt. Az ideiglenes helyiségekben négyen tanítottak hét osztályt. Kolozsváron a VII. hadikölcsonre 10.000 koronát jegyzett az intézet, ahol a „siketnéma s egyéb beszédhibás katonák tanfolyama” folyamatosan működött. Három csoportban tanították őket. Temesváron öt tanár 76 gyermeket tanított. Ungváron az intézetben 62 növendéket hárman oktattak, és azt is az ideiglenes helyiségekben, míg 1918. március 28-án a katonaság vissza nem adta a siketintézet épületét.⁵⁷

1918 augusztusában az Országos Hadigondozó Hivatal húsz helyre pályázatot hirdetett, amelyek az Izraelita Siketnémák Országos Intézetében voltak betölten-dők. Pályázhattak 7–10 éves „siketnéma fiú- és leány-hadiárvák felekezeti különbség nélkül”. A felvett hadiárvák az intézetben teljes ellátásban, ruházásban, és oktatásban részesültek, amit azonban egyelőre csak egy évre biztosítottak.⁵⁸

A háborús időszak végén, 1918-ban jelent meg, kényszerű többéves szünet után a *Siketnémák Zsebnaptára* Györgyfy Ákos és Szentgyörgyi Gusztáv váci siketintézet-i tanárok szerkesztésében. A zsebnaptár egy fejezete *Társadalmunk, intézeteink és a világháború* címmel többek között az alábbiakat emelte ki: „Intézeteink közül több szolgált és szolgál most is hadi érdekeket. [...] Több intézetben pedig tanfolyamok nyíltak meg a háborúban megsiketült, megnémult, vagy beszédhibássá vált katonák rettenetes állapotának javítására [...]” Végül a cikkben a hazai siket társadalom nevében hazafias buzgalommal kijelentette: „Büszke önérettel és nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk: mi megtettük a kötelességünket!”⁵⁹

⁵⁵ Uo. 4–5.

⁵⁶ *Háború és mi. Magyar Siketnéma Oktatás*, 1918. 4–9. sz. 117.

⁵⁷ Uo. 117.

⁵⁸ *Magyarország*, 1918. 188. sz. 1918. augusztus 14.

⁵⁹ *Siketnémák Zsebnaptára*. Szerk.: Györgyfy Ákos, Szentgyörgyi Gusztáv. 1918, 58–59.

Zárszó

Elmondható, hogy az első világháború kitörése nem hagyta érintetlenül a történeti Magyarországon működő gyógypedagógiai intézeteket, köztük a siketiskolákat. A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és az általa létrehozott Gyógypedagógiai Országos Szaktanács irányítása alatt tevékenykedő siketiskolák három területen vállaltak szerepet a háborús hátszág életében. Egyrészt a siketiskolák épületeit a hadikórházak létesítése, a katonaság elszállásolása, illetve az erdélyi menekültek befogadása céljából elvették. Ennek következtében az intézetek az adott település más pontjain fekvő épületekben, sokszor igen szűkös körülmények között, összevont osztályokkal, módosított órarendek szerint működtek. Ehhez hozzájárult, hogy a siketiskolai tanárok jelentős része hadba vonult, az itthon maradt tanerőkre hárult a képzés biztosítása, több-kevesebb sikerrel. Harmadrészt a hátszág tevékenységébe kapcsolódva a siket tanulók szintén részt vettek a karitatív jellegű tevékenységekben: katonák számára készített ruhaneműkkel, számukra elrendelt gyűjtések végrehajtásával, illetve a hadikölcsön-egyzésekkel.

Mindez azonban nem feledteti azt a tényt, hogy a nagymértékű drágulás, a közlélemezés bizonytalansága, a családfő hadba vonulása, a szülői, illetve az iskolai felügyelet lanyhulása, az internátus vagy externátus lehetőségének szűkülése, a siketiskolai oktatás színvonalának csökkenése hozzájárult ahhoz, hogy ezekben a háborús tanévekben csökkent az intézetbe járó növendékek száma és ebből következően kevesen végezték el vagy alacsony színvonalon folytatták a tanulmányaikat, leszűkítve a későbbi mobilitási lehetőségeiket.

